

KONYA DAĞ KÖYLERİ AĞIZLARINDAN DERLENEN FİİLLER

Aziz AYVA*

ÖZET

Dil bilim araştırma alanlarından biri de, halk ağzından söz derleme faaliyetidir. Bu derlemelerin sadece kullanılmak için yayımlanması gerektiği düşünülmemelidir. Elbette, bu derlemeler arasında yazı dilimizin eksiklerini karşılayan sözler bulunmaktadır. Nitekim, bu yolla halk ağzından yazı dilimize birçok kelime geçmiştir. Ama ağız derlemelerinden güdülen tek amaç bu değildir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden derlenecek dil malzemeleri konunun uzmanlarınca değerlendirilip sınıflandırılacak ve böylece millî bir ağız haritası oluşturma yönünde önemli adımlar atılmış olacaktır. Bunun için araştırmacılar, dil severler ve gönüllüler el birliği yapıp bu yurttaşlık görevine sanlmalıdır.

Biz de, zaman zaman halk edebiyatı ve halk bilimi ile ilgili saha derlemelerimiz sırasında derleme bölgelerimizin yerel söyleyişlerini uzun zamandan beri not ediyoruz. Konya'nın; Hadim, Bozkır, Taşkent, Ermenek ve Güneysınır ilçeleri geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Bu bölgelerde yaşayanlar da kendilerini *dağlı* olarak adlandırmaktadırlar. Burada yaptığımız saha derlemelerimiz sırasında, bölgenin kendine özgü bir ağız yapısının bulunduğunu gördük ve köydeki (Mehmet Ali Köyü) yerel söyleyişler ile fiilleri toplamaya başladık. Bu makalemizde, buradan tespit edilmiş 65 adet fiilin bölgedeki söyleyiş ve anlamları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya Dağ Köyleri, Mehmet Ali Köyü, Ağız Derlemeleri, Fiil, Örnek Cümleler.

ABSTRACT

The other of The Language Science Research is collecting the words from nation's dialect. Not think, the anthologys only must us efor being published. Certainly, there are the words what thewriten languages' lack to meet. Just as a lot of words pass to our written language with this way from people's dialect. But, it's not single eim to pursue a goal. The language's material's will evalvate and classify from various regions of Anatolia by experts and exactly like this, taking the steps from the standpoint of formating a national dialect of map. The researchers, language lovers and volunteers must join forces for it to embarce the citizen duty.

We note, from time to time the folk literature and folk science during, thelocal way of saying of our anthologys regions. Hadim, Bozkır, Taşkent, Ermenek and Güneysınır what are Konya's districts include a wide geography. The people who are living there to name moon tainneer. We saw the people who live in this regions have have a personal dialect construction and we started to total the local way of saying with verbs at this village. In this article, sixty five unit verbs have been fixed and have been tog way of saying and means on.

Keywords: The Mountain Villages of Konya, Mehmet Ali Köyü, The Anthologys of The Dialect,The Verbs, The Example Sentences.

GİRİŞ

Bir dilin söz varlığı, o dilde konuşan bütün insanların konuşma ve yazı dillerindeki kelimeleriyle ortaya çıkar. Türkçenin söz varlığı, bütün Türk lehçelerindeki kelimelerin sayısıyla ölçülür. Türkiye Türkçesinin söz varlığı da, bugünkü sınırlarımız içerisinde yaşayan insanlarımızın konuşma ve yazı

---

* Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

dillerindeki kelime sayılarıyla özdeştir. Bu şekilde, belirli coğrafyaların ve boyların da (*Türkmen, Azerî, Anısar, Yörük, Karakeçili, Dağlı, Göçer*, vb.) kendilerine özgü bir söz varlıkları mevcuttur. Bugün, İstanbul Türkçesi adlandırmasının dışında yurdumuzda birçok konuşma şekli ve üslubu vardır. Meselâ, Doğu Anadolu Bölgesi'nin söz varlığı ile İç Anadolu Bölgesi'nin söz varlıkları birbirlerinden farklı olacaktır. Yine; Ege Bölgesi'nin iç kesimleri ile kıyı kesimleri insanların konuşmalarında farklılıklar olacaktır. Çok küçük coğrafi bölünmelerde bile bu farklılıkları görebiliriz. Örneğin, aynı coğrafi bölgede (Siyasî sınırlamalar kastedilmemektedir.) yer almalarına rağmen Isparta, Konya ve Burdur illerinin söz varlıkları ve ağız özelliklerinde de önemli farklılıklar görülebilmektedir.

Hatta, aynı ilimizin, coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikler bakımından farklılıklar gösteren iki ayrı bölgesinde bile ağız özellikleri değişebilmektedir. Ege Bölgesi'nin sahil şeridinde yaşayan insanlarımız ile dağlık kesimlerinde yaşayan yörüklerin konuşma şekilleri, ağız özellikleri arasında büyük farklılıklar olabilmektedir. Yine; Toroslar'ın kıyı kesimleri ile iç kesimlerinde yaşayan insanların dillerinde pek çok farklılıklar göze çarpmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da o bölgenin veya o boyun söz varlıkları değişmektedir.

KONU

Bu kısa girişten sonra, Konya ağzında önemli bir yeri olan *dağ köyleri ağızlarına* veya *dağ köylerinin söz varlıklarına* geçebiliriz. Konya; Karaman ve Aksaray'ın il olmasıyla idarî olarak ayrılmalara rağmen, yüzölçüm bakımından ülkemizin hâlâ en büyük ilidir. Bu büyüklük, Konya insanını, coğrafi özelliklere ve iklim şartlarına bağlı olarak değişik ekonomik faaliyetlere zorlamış ve bunun neticesinde de tabii olarak insanlarımızın konuşmalarında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Zamanla, aynı bölge insanları arasında, diğer bölgelerden ayrılan bir konuşma şekli ve söz varlığı oluşmuştur. Söylediklerimizi biraz açarsak, Konya'nın ova kesimlerindeki ekonomik faaliyetler ile dağlık bölgelerindeki ekonomik faaliyetler arasında büyük farklılıklar vardır. Dolayısıyla, bu bölgelerde yaşayan Konyalılar da yaşadıkları coğrafyanın tesiriyle farklı bir konuşma üslubunu benimsemişler, söz varlıklarını kısmen de olsa diğer bölgelerden ayırmışlardır. Bu bilinçli bir seçim olmamakla beraber, zaman içerisinde bu farklılıklar bir kıstas ve övünç kaynağı hâline gelmiştir. Bu durum ülkemizin birçok ilinde de görülebilmektedir. Bir ova köylüsünün konuşması ile bir dağ köylüsünün konuşmasında büyük farklılıklar görülmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, bunda değişik ekonomik faaliyetlerle uğraşmanın, zaman içerisinde aynı şekilde konuşan insanlarla yaşamaktan kaynaklanan bir alışkanlığın ve iklim koşullarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Meselâ, dağ köylerinde arazinin engebeli olması, su kaynaklarının yetersiz olması, dolayısıyla, kuru tarımın yapılması sonucunda dağlı insanının kelime dağarcığında, ova insanında bulunmayan birçok farklı kelimenin yer almasına yol açmıştır. Yine aynı şekilde, ova insanının dağlılardan farklı yaşam kültürü de onun kelime

dağarcığına yeni ilâveler yapmıştır. Konya’da, insanların konuşmalarına bakılarak onun *dağlı* mı, *yörük* mü, *Türkmen* mi, *göçmen* mi, yoksa *ovalı* mı olduğunu öğrenmek hem çok meşhurdur, hem de âdeta bir hüner işidir.

KONYA DAĞ KÖYLERİ VEYA KONYA’DA YAŞAYAN DAĞLILAR

Konya’da; *Çumra* ve *Güneysınır*’ın belirli kesimleri olmak üzere; *Hadim*, *Bozkarı*, *Taşkent*, *Ermeneke* ilçelerinin hemen tamamında ve *Ereğli*’nin de bir bölümünde yaşayan insanlar *dağlı* olarak anılırlar. Bu insanlar ayrıca, *dağlı* olarak anıldıkları için de kendilerini *ovalı*, *Türkmen* ve *yörük*lerden özellikle ayırırlar. *Dağlılar* veya *Konya Dağ Köyleri* insanları çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlarlar. Kuru tarımın hâkim olduğu coğrafyada bağcılık da önemli geçim kaynağıdır. Elbette, burada kişisel ayrımları kastetmiyoruz. Bizim üzerinde durduğumuz asıl konu, onların yaşam şekillerinden örf, âdet, gelenek ve göreneklerinden dil ve ağız özelliklerine kadar varan bir genişlikte Konya’nın değişik yüzlerini / yönlerini ortaya çıkarmaktır. Yukarıda da belirttiğimiz bu ilçelerimizde yaşayan insanların ortak bir yaşam kültürü vardır. Bu ortaklık; örf, âdet, gelenek ve görenekten söyleyiş özelliklerine ve söz varlıklarına kadar uzanabilmektedir. Elbette, mahallî farklılıklar yine olacaktır. Bunu tabii karşılamakla beraber, yazımızda ele alacağımız mahallî fillerin ve bunların anlamlandırılmalarının bu coğrafyanın insanlarının hemen hepsi tarafından da kabul göreceğine inanıyoruz. Özellikle ses değişikliklerindeki ortaklıklar dikkat çekicidir. Bu bölgelerdeki **k/g, +/d, p/b, ç/c, v/g, y/ğ**, vb. ses değişiklikleri gözümüzden kaçmamaktadır. Yine, ünlü daralmaları, başta ve sonda ünlü türemeleri de göze çarpan ortaklıklar arasındadır.

MEHMET ALİ KÖYÜ (GÜNEYSINIR)

Mehmet Ali Köyü; idarî olarak, Karasınır ve Güneybağ kasabalarının 9 Mayıs 1990 tarihinde birleşerek **Güneysınır** adı altında ilçe olmalarından sonra, o tarihe kadar bağlı bulunduğu *Çumra*’dan alınarak Güneysınır’a bağlanmıştır. Köy, ilçenin 8-10 km. güneybatısında bulunmaktadır. Belli başlı ekonomik uğraş tarım ve hayvancılıktır. Köyde hane sayısı 8-10 yıl öncesine kadar 200’ e yakınken, bugün 100-120 haneye kadar düşmüştür. Son yıllarda, özellikle Konya ve *Çumra*’ya göç vermiştir. Mehmet Ali Köyü’nün ağız özellikleri, *Konya dağ köylerinin* ağız özellikleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Başka bir deyişle, tipik bir dağ köyü olan Mehmet Ali Köyü’nün ağız özellikleri ve söz varlığı *Konya Dağ Köylerinin* âdeta proto-tipidir. Az çok değişiklikler olması bir tarafa, kullanılan kelime ve fillerin anlamlandırılması tamamen aynıdır diyebiliriz.

Köyümüzün halk edebiyatı ve halk bilimiyle ilgilenmemin üzerinden on yıl geçti. Türk Dili ve Edebiyatı bölümü ikinci sınıf öğrencisi olarak 1996 yılında köyümde ilk derleme seferberliğini başlatmıştım. O ilk derlememde bana kaynaklık eden Halam *Gülezer ATEŞ* ve köyün kuruluş efsanesini anlatan *Hasan KARAMAN* rahmetli oldular. Allah rahmet eylesin. Bugün, **Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi** arşivi 1661 numarada kayıtlı derleme dosyamda birçok halk edebiyatı ve halk bilimi

malzemesi bulunmaktadır. O yıldan sonra, öğrenciliğim bitene kadar, hatta bugün bile sömestri ve yaz tatillerinde bıkmadan usanmadan derlemelerime devam ettim. Özellikle, masal atası diyebileceğimiz *Ramağan UYAR*'dan birçok masal ve halk hikâyesi derledim. Ondan derlediğim masalların bir kısmını, 2004 yılında **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 2000** (Ankara 2004, s. 21-37) adlı kitapta yayımlamıştım. Unutulmaya yüz tutmuş bir yığın *masal, halk hikâyesi, fıkra, efsane, mâni, türküyü*, vb. kurtarabildiğim için köyümü ve kendimi şanslı addediyorum. Fırsat buldukça bunları değerlendirmeye, yayımlamaya çalışıyorum.

DİL DERLEMELERİ / AĞIZ DERLEMELERİ

Bu arada, halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin yanında, özel olarak bir dil derlemesi yapamıyordum. İlgilendiğim ana bilim dalının gereği olarak da çoğunlukla halk edebiyatı ve halk bilimiyle meşgul oluyordum. Derlemelerim daha çok halk anlatmalarında yoğunlaşıyordu. Ayrıca, bunda; ağız derlemelerinin teknik problemlerinin yanında, hemen akla gelemeyecek bir konu olmasının da rolü vardı. Ben de, zaten önemli bir bölümünü bildiğim, günlük hayatımda kullandığım ve orijinal bulduğum bölgesel deyişleri (kelime, fiil, edat, ünlem, bağlaç, atasözü, deyim, dua, beddua, vb.) not etmeye başladım. Arkadaş sohbetlerimizde yakalayıp da not ettiğim yüzlerce kelimenin yıllar sonra bu şekilde değerlendirilmesi bana dil derlemelerinin uzun bir süreç olduğunu gösteriyordu. Yıllardır bu not tutmalarım devam etti. Nerede ve kimden orijinal bir kelime duysam hemen not aldım. Zira, ağızlardan kelime derlemek tek oturuşta tamamlanabilecek bir iş değildir.

İlk olarak Aralık 2001 tarihinde **Türk Dili** dergisinde yayımlamaya başladığım bu dil derleme yazılarım ısrarla devam etti. Bugün, Dağ köyleri ağızlarıyla ilgili olarak, azımsanmayacak bir külliyyatın oluşmasına katkıda bulunduğumu düşünüyorum. Dağ köylerinin söz varlığıyla ilgilenenlerin yazımızın sonunda künyelerini verdiğimiz yazılarımıza bakmalarını tavsiye edeceğiz. Aynı seri yazıların biri de, **Yeni İpek Yolu** dergisinin 2003 yılı özel sayısında “Konya Dağ Köyleri Ağızlarından Derlemeler” adıyla yayımlanmıştı. O yazımızda da, köyümüzün ve dağ köylerinin ağızlarından tespit ettiğimiz, unutulmaya yüz tutmuş 185 adet kelimeyi (isim, bağlaç, ünlem, vb.) Türk dili araştırmalarının hizmetine sunmuştuk. Ayrıca, bu seri yazılarımızın ileride hazırlanacak bir Konya ağız çalışmasına da kaynaklık edeceğini düşünüyoruz. Seri yazılarımızın bu sonuncusunda aynı köyümüzden tespit ettiğimiz / derlediğimiz 65 adet fiili veriyoruz. Fiiller alfabetik olarak verilmiş olup ses değişikleri de aynen korunmuştur. Fiillerin anlamları, varsa ikinci anlamları da kullanım incelikleri göz önünde bulundurularak verilmiştir. Ayrıca fiiller, cümle içerisinde *italik* olarak kullanılmış ve anlamları pekiştirilmiştir.

MEHMET ALİ KÖYÜ AĞZINDAN DERLENEN FİİLLER

Aşağıda, alfabetik olarak sıralanmış 65 âdet mahallî fiil açıklamaları / anlamları ve cümle içerisindeki kullanımlarıyla birlikte verilmiştir.

ağzının dadı ol-: Bir kişinin huzur içinde yaşamasını / yaşamamasını ifade eder. Özellikle, evliliklerin huzur ve uyum içerisinde sürdüğünü veya sürmediğini anlatmak için kullanılır. Genellikle de olumsuz şekli kullanılır.

Otuz yıldır, bir gün olsun *ağzının dadı olmadı*.

aralaş-: Kavga eden çocukların ayrılmalarını (kavganın sona ermesi) ifade etmek için kullanılır. Bu ayırma, birilerinin araya girmesiyle, biraz da zor kullanarak yapılır.

Harmanda top oynarken çocuklar döğüştüler, bir türlü *aralaşmadılar*.

arıt-: Bahçe ve avarlıklarda, özellikle ilk sulamada veya yabancı otların arkaları doldurduğu zamanlarda suyun önünü yavaş yavaş açmaya denir.

İki aydır buradan su geçmiyor, yavaş yavaş suyu *arıtık* da güç bela aşağıdaki domateslere suyu yetiştirdik.

arkası al-: Bahçe ve avarlıklarda, sebze ve meyveleri sularken, çizi ve kerdilerin sonuna bir iki metre kala suyu yukarıdan değiştirip kalan suyun o küçük arayı da sulamasını ifade eder.

Ahmet! Suyu kes, *arkası alır*. Taşar bile, baksana ne kadar zorlu akıyor maaşallah.

asbab boz-: Köy ve kasabalarda, düğüne 5 - 10 gün kala yapılan düğün alışverişine denir. Asbab bozmak terimi, genellikle geline alınanları ifade eder.

Demirciler *asbab bozmaya gittiler*, ne de olsa düğüne on beş gün kaldı.

bahası-: Satın alınacak bir şeyi pahalı bulmayı ifade eder.

Dayım pazarda gördüğü el fenerini *bahasızdı*; aslında o kadar da pahalı değildi.

basdır-: Oğlak, kuzu, davar, vb. güden çocukların davarları sebze, meyve, tahıl, vb. şeylerin üzerine kaçırmalarını ifade etmek için kullanılır.

Şurda, köyün üst tarafında bizim nohudu *basdırmışlar*, şikâyet etsen bir türlü, etmesen bir türlü.

baş dut-: Herhangi bir işte, bir kişinin grubun önüne geçip grubu yönetmesi, insanları o işe yönlendirmesi ve birlik beraberlik içinde o işe yönelmelerini anlatmak için kullanılır.

Annem olmasa biz hayatta *baş dutamazdık*. O, bizim hepimizi yönetir, işe koyardı.

bi Ayvaz bi Göroğlu gal-: Köylerde, oğlan ve kızların evlenip gitmesiyle evde sadece karı kocanın kalmasını anlatmak için kullanılır.

Baksana yeğenim, *bi Ayvaz bi Göroğlu galdık*. Yirmi sene evvel bu sofrada oturacak yer bulamazdın.

cıllı-: Oyunda yenilgiye hazmedemeyen kişinin çeşitli bahaneler bularak oyunu bırakmaya çalışması, bin dereden bin su getirmesi, vb. anlamlarda kullanılmaktadır. **cıllıkla-** şekli de vardır. Bu işi yapan kişiye de sıfat olarak oyun bozan anlamında *cıllık* denir.

Sıra sana denk geldi; ne *cıllıyorsun* (cılıklıyorsun)!

cipdir-: Bıçak, bışığı, vb. aletlerle özellikle yaş ağaç dallarını hızlı hızlı, küçük küçük parçalara ayırmaya denir.

Çocuk, söğüt dallarını *cipdirirken* kardeşinin gözünü yaralardı.

çat-: Çocuklar arasında birinin diğerine sataşmasını, onunla dögüşmeye çalışmasını ifade etmek için kullanılır. Başka bir anlamı ise kısa gelen iki ipi birbirine ulamayı, bağlamayı ifade eder.

Aslanım, git bana *çatma*; benim kavga edecek hâlim yok.

Şu iki ipi *çatver* de eşekleri bağlayalım, yoksa kaçarlar.

dabala-: Bir kişinin, doğru dürüst bir iş bile yapmadan, ara yerde, şaşkın şaşkın, bilinçsizce dolaşması, kendince çabalaması anlamındadır. Fiil olumsuz anlamıyla kullanılmaktadır.

Ahmet, sen bari *dabalayıp durma* başımızda, bizim telaşımız bize yeter.

devrelen-: Genellikle çocukların aksi davranmalarını, sözden anlamamalarını anlatmak için kullanılır.

Git oğlum, *devrelenme*, şimdi canını acıtacağım yoksa!

diñ-: Bir şeyin durması, özellikle de yağmurun durması anlamındadır.

Yağmur *diñdi mi* tertemiz havayı solumak için kendimizi dışarıda bulurdük.

diñel-: Ayakta durmak anlamındadır.

Ne *diñeliş* duruyorsunuz orda?

diplen-: Soğan, sarımsak, pırasa, turp, şalgam, havuç, vb. sebzelerin toprak altındaki yenecek kısımlarının büyümesini anlatır.

Soğanlar *diplendiye* sekiz on tane al getir.

dolan-: Öylece, başı boş dönüp durmak anlamındadır. Çevreyi kolaçan etmek için dolaşmaya da denir.

Ben şöyle bi *dolanıp* geleyim, bakayım bakalım harmanın etrafında mal (eşek, at, inek, vb. büyükbaş hayvan) filân var mı?

dök-: Fasulye, biber, patlıcan, domates, vb. sebzelerin meyvelerini vermesini ifade etmek için kullanılır.

Fasulyeler *dökme*ye başladı, şöyle bir iki avuç bulsak da bi bişirsek!..

düğüne oku-: Bir ailenin, düğününde konu komşuyu, hısım akrabayı bir hediyeyle veya sözle düğüne davet etmesi anlamındadır.

Düğüne okudular, yarın oraya gideceğiz.

ecirini çıkar / t-: Bir kişiden, geçmişte yaptıklarından dolayı öç almak anlamındadır.

Ama, ben senden bunun *ecirini çıkarırım*.

elle-: Karışmak anlamındadır. Yani, bir kişinin başka bir kişiye herhangi bir olumsuz durumda müdahale etmesi veya etmemesini anlatır. Genellikle olumsuz anlamıyla kullanılır.

Bu garibandır, bunu *ellemeyin*. Hem bunun suçu yok!..

gabala ver- / al-: Herhangi bir işi (inşaat, tarla, nakliye, vb.) günlük değil de işi bitirmek, tamamlamak üzerine pazarlık etmeye denir.

Günlük hem bizim zararımıza hem sizin, şu işi *gabala verelim* bitsin.

gafa dut-: Birinin inatla karşı gelmesi, direnmesi anlamındadır.

O adamla bu işler olmaz, ikide bir bana *gafa dutuyor*.

gelin ol-: Fasulye, biber, domates, vb. sebzelerin güzün geç vakitlere kadar kalıp da bir gece içinde üşmesi anlamında kullanılır.

Bütün avarlar *gelin oldu*, seneye kadar yok artık.

geliş-: Kalın bir ağacı bir kişinin kollarını açarak sarması ve elini kavuşturup / kavuşturamamasını ifade etmek için kullanılır.

Elim bile *gelişmiyor* bu kavak çok kalın. Bu fiyata katıyen olmaz!

gelişdir-: Bir kişinin birine sert bir şekilde tokat atması anlamındadır.

Karşısında inatlaşınca bi *gelişdirdi* yere çakıldı.

gerer-: Üzümlerin ekşimsi bir tada ulaşması anlamındadır.

Üzümler *gererdi*, bir aya kalmaz kararır.

gezele-: Belirli bir amaç olmadan, sırf vakit geçirmek amacıyla dolaşmak anlamındadır. Ayrıca, zararlı bir hayvanın zarar vermeden bir bahçeyi eşelemesi, iz bırakması için de bu fiil kullanılır.

Sabahtan beri *gezeleyip* durdum, yapacak bir iş yok ki bu mevsimde.

Avarlıklarda gece boyunca sansarlar *gezelemiş*, bir çare düşünmeli...

gırış-: Ses değişikliğiyle *kırış-* anlamının dışında iki kişinin ortak bir işten kazandıkları kârı bölüşmeleri anlamında kullanılır.

Onlar şimdi oturmuş *gırışıyorlardır*. Birlikte az mı iş yaptılar dün.

gorut-: Bir işin, malın satış fiyatının, maliyetinin altında veya ona denk olmasını ifade etmek için kullanılır.

Mümkün değil olmaz o fiyata, vallahi *gorutmaz*.

gözle-: Birini beklemek anlamındadır. Ayrıca kor üzerinde biber, patlıcan, domates, kızartmak anlamı da vardır.

Sabahtan beri oğlunun yolunu *gözlüyor*.

Şöyle bir patlıcan *gözle de* yiyelim.

gözük-: Görünmek anlamında kullanılır.

İki gündür *gözüküyor*, acaba yine yola mı gitti?

gurban ol-: Bu fiilin hem olumlu, hem de olumsuz anlamı vardır ve bu iki kullanımı tamamen farklıdır. Bir kişinin birini çok sevdiğini ifade için kullanılır. Ayrıca, argoya yakın bir anlamı daha vardır ki birine bir işi asla yapmamak anlamı da vardır.

Gurban olayım yavrum ben sana.

Gurban ol, geçti onun vakti, git, yatıp kalktığın adamlara yaptır.

güllen-: Çiçeklenmek, çiçek açmak anlamındadır.

Ağaçlar *güllendi*, hava yavaş yavaş ısındı. Çocuklar dışarıya bıraktı kendilerini...

hamam ol-: Banyo yapmak anlamındadır.

Yörükler çoğu zaman çadırlarının arkasına iliştiirdikleri korunaklarda *hamam olurlar*.

hayır gör-: Bir pazarlıkta iki tarafın da gönüllü bir şekilde anlaşmasını ifade etmek için kullanılır.

Haydi artık, *hayır görün* de uzatmayın!..

höykür-: Bir kişinin karşısındaki insana sert bir şekilde çıkışması, ona karşı gelmesi anlamında kullanılır.

Yüzüne bir *höykürdü* sormayın!..

ıldıra-: Havanın, tan ağarırken, karanlıktan aydınlığa geçiş sürecindeki ani değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Hava *ıldıramaya durduydu* biz yola çıktığımızda.

ısıca-: Sıcamak anlamındadır. Kelimenin başına bir ı ünlüsü gelmesi sonucu fiil bu şekilde girmiştir.

Havalar da iyice *ısıcadı*. On güne kalmaz arpalar olur.

ikile-: Tarlayı nadas amacıyla iki defa sürmek anlamında kullanılır. Ayrıca, avarlıklarda sebzeleri arka arkaya bir iki defa daha sulamak anlamında da kullanılır.

Kadir Dayı iki gündür köy önünü *ikiliyor*.

Bu sıra bugün bize zor gelir, herkes dönüp dönüp *ikiliyor*.

köpek daşla-: Köylerde, hiçbir iş yapmadan bomboş gezmeye denir.

Onun *köpek daşlamaktan* başka bir işi yok zaten.

mudayne et-: Olumsuz şekliyle kullanılır. Eyvallah etmek / etmemek anlamındadır.

Onun hiçbir işine *mudayne etmedim* o günden beri...

oldur-: Bir işi bitirmek, tamamlamak anlamındadır. Özellikle de ekin, nohut, arpa, vb. tahılların yolunması, işlenmesi gibi işlerde kullanılır.

İkindiye *oldursak* da erkenden gitsek!..

oñ / oñdur-: Bir insanın düzenli bir şekilde, geçimini sağlayacak kadar rahat yaşaması ve bunların Allah tarafından o kişiye lâıyk görülmesi veya görülmemesi inancını ifade etmek için kullanılır.

Para pul tutmaz, o hayat boyunca *oñmaz*.

sarala-: İki kişinin aniden kavgaya tutuşması, birbirlerinin üstüne atılmaları anlamında kullanılır.

Bi *saraladılar*, ayırıcaya kadar kan ter içinde kaldım.

say-: Bir kişinin, sırayla yapılacak bir işte sırasının belirlenmesi amacıyla, kendisinden sonra gelenlere tembihlenmesi anlamındadır.

Beni de *sayın*, şura bağa varıp geleceğim.

sen ben it-: Sözle kavga etmek anlamında kullanılır. Bu fiilin kullanıldığı durumlar, genelde hafif tartışmalar ve gücenmelerdir.

Dün iki kardeş *sen ben itmişler* tarlada.

sırtar-: Bir kişinin suçlu olmasına rağmen karşısındakilerin yüzüne edepsizce gülmesi, onları çileden çıkarması anlamındadır.

Sırtarıp durma karşında, elimden bir kaza çıkacak sonra...

suyunu öyle aldır-: Bir kişinin "Ben yapamam." diyerek sürekli kaytarması, bahaneler bulması anlamında kullanılmaktadır.

Suyunu öyle aldırmış, onun yapamam dediğini 15 yaşında bir çocuk bile yapıyor.

süksününü yık-: Bir kişinin istemediği bir işi yapmak zorunda kaldığı zamandaki surat asmasını ifade eder.

Hasan'a "Git de harmandaki eşekleri sal gel." dedikleri zaman *süksününü bir yıktı*, hiçbir güç onu harmana götüremezdi.

süt dökmüş kedi gibi ol-: Bir kişinin (özellikle de çocukların) yaramaz bir hâldeyken birden bire uslanması, sessizleşmesi anlamındadır.

Ne olmuş bilmem, oraya gideli çocuk *süt dökmüş kedi gibi olmuş*.

şipirde-: Bir çocuğun şımarması, yerinde duramaması, aşırı derecede yaramazlık yapması, vb. anlamlarındadır.

Oğlum, şura gel, *şipirdeme* bir tarafını kıracaksın.

tapanla-: Bir annenin veya bir büyüğün çocuğunu dizine yatırıp elleriyle yavaş yavaş dokunması anlamındadır. Ayrıca, saman yüklerken arabanın üzerinde samanı yatırmak için dirgenlerle yavaş yavaş vurmak anlamında da kullanılır.

Şöyle kucağıma alıp *da tapanlamaya* başlayınca uyuyuverdi.

Dirgenlerle şu samanı *tapanla* da rüzgâr uçurmasın.

tavuk boku gibi bulaş-: Bir kişinin birine yaklaşıp onun peşinden hiç ayrılmaması, hatta o kişinin uyarılarına rağmen peşini bırakmamasını ifade etmek için kullanılır.

Tavuk boku gibi bulaştı, bir türlü kaçamadım. Bıktırdı vallahi!..

tokuş-: Toklu, keçi ve tekelere boynuzlarıyla birbirlerine vurmaya çalışmaları, kafalarını çarpıştırmalarına denir. Fiilin, koyunun erkeği olan tokludan geldiğini söyleyebiliriz.

Toklular nasıl da *tokuşuyorlar*, işte onların oyunu da bu.

um-: Bir kişinin bir şeyler yiyen kişiye hayranlıkla bakarak kendisine de vermesini içinden geçirmesini ifade eder.

Ne yalan söyleyeyim *umdum* doğrusu.

uynaş-: Anlaşmak anlamındadır. Bir pazarlıkta sonucun tatlıya bağlanmasını anlatır.

Sonunda *uynaştılar* ama orta yolu bulmak için iki gündür de dil döktüler.

ütle-: Ayırmak, ayırtlamak anlamındadır. Özellikle fasulye, biber, patlıcan, vb. pişirmek için ayırtlamak, seçmek, temizlemek anlamlarında kullanılmaktadır. Şunları *ütle* de ocağa vuralım.

viritdirivir-: Bir çocuğun söz dinlemeyip, kızdığıyla bağıra bağıra çıkıp gitmesi anlamındadır.

Ne güzel konuşuyorduk, birden *virittirivirdi*. Ne arkasına baktı, ne anasının bağırmaclarını duydu.

yağdır-: Herhangi bir şeyi dökerken, boşaltırken aşırılığı, bolluğu ifade eder.

Yardım için gelen arabaya *yağdırdı* ha, on teneke buğday verdi.

yomla-: Bir kişinin duyduğu bir özü değiştirerek nifak yaratacak şekilde bozarak dedikodu havasında nakletmesi anlamındadır.

Durun bakalım o fenadır, belki de *yomluyordur*.

zerle-: Bir çocuğun sesinin kalınlaşmasını işaret ederek akıl balığ olmasını anlatır.

Zerledi artık, bu söz mü dinler!

zıkırdı yap-: Bir türlü laf anlamayıp sürekli aynı şeyleri tekrar etmek için kullanılır.

Zıkırdı yapıp durdu. Oysa bir şeyin değişmeyeceğini o da anlayabilirdi.

zorla-: Bir suyun hızlı ve çok akmasını anlatır.

Su bayağı *zorladı*, erkenden bitiririz böyle giderse...

SONUÇ

Sonuç olarak söylememiz gerekirse, Anadolu ağzları dilimizin bitmez tükenmez hazinesidir. Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi almış olanlar başta olmak

Aziz AYVA

üzere, Türk diline gönül vermiş akademisyen, öğretmen, araştırmacı ve gönüllülerin, dilimizin karşı karşıya kaldığı / bırakıldığı tehlikelerden korunabilmesi için iş birliği yapmaları gerekmektedir. Bu hizmetler arasında, akademik çalışmalara zemin hazırlamak açısından söz derleme faaliyetinin önemli bir yeri vardır. Hemen her bölgemizin, kendine özgü bir ağız yapısının bulunduğunu göz önünde bulundurursak, derleme faaliyetlerinin ve dilimizin söz varlığının çıkartılması projelerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Unutulmaya yüz tutmuş bu kelimeleri kayda geçirebildiğim ve Türk dili araştırmalarına katkı sağlayabildiğim için bahtiyarım. Yıllardır üzerinde çalıştığım bu derlemelerde, bana bilinçli ya da bilinçsiz olarak kaynaklık eden başta annem *Zeliha AYVA*, babam *Kadir AYVA* olmak üzere bütün kaynak şahıslarıma (*Güleser ATEŞ, Mehmet AYVA, Fatma AYVA, Hasan AYVA, Zeynep AYVA, Sariye ÇABUK, Hacer CİHAN, Cafer BİBER, Ramazan ATEŞ*, vb.) ve daha adlarını saymadığım muhterem insanlara ve teşekkür ediyorum.

NOT: *Konya Dağ Köylerinin* söz varlığıyla ilgili olarak şu yazılarımıza bakılabilir.

1. “Mehmet Ali Köyü (Güneysınır / Konya) Ağzında Kullanılan Bazı Filler”, **Türk Dili**, 600, Aralık 2001, 844-854.
2. “Mehmet Ali Köyü (Güneysınır/Konya) Ağzında Kullanılan Bazı Kelimeler”, **Türk Dili**, 609, Eylül 2002, 742-753.
3. “Mehmet Ali Köyü (Güneysınır/Konya) Ağzından Derlemeler” **Erciyes**, 299, Kasım 2002, 13-15.
4. “Konya Dağ Köyleri Ağzlarından Derlemeler”, **Yeni İpek Yolu/Özel Sayı-Aralık 2003 (Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. Yılına Armağan) Konya VI**, Konya 2003, 273-280.
5. “Mehmet Ali Köyü (Güneysınır / Konya) Ağzında Kullanılan Füllere Ekler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)**, 2003 / II, basımda.